

Amil M.MƏHƏRRƏMOV, Fərhad M.QARAYEV
Kutais A.SARIYEV, Murad R.TAĞIYEV
Laçın V.ABIŞLI

BANK İŞİ

BAKI-2019

Amil M.MƏHƏRRƏMOV, Fərhad M.QARAYEV
Kutais A.SARIYEV, Murad R.TAĞIYEV
Laçın V.ABIŞLI

BANK İŞİ

DƏRSLİK

Bakı Dövlət Universiteti rektorunun 07.06.2019-cu
il tarixli R-81 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir.

BAKI-2019

Elmi redaktor:

akademik Z.Ə.Səmədzadə

Rəyçilər:

iqtisad elmləri doktoru, professor H.B.Rüstəmbəyov

iqtisad elmləri doktoru, professor P.Ə.Həsənova

iqtisad elmləri doktoru, professor S.A.Abbasov

Məhərrəmov A.M., Qarayev F.M., Sarıyev K.A., Tağıyev M.R.,

Abışlı L.V.

Bank işi.Dərslik.

Bakı, 2019, 688 səh.

Dərslikdə bank anlayışının formalaşması, onun tarixi genezisi, bankların formalaşmasının iqtisadi əsasları və fəaliyyətinin maddi ilkin şərtləri, bankların mahiyyətinə dair müxtəlif yanaşmalar öz əksinin tapmışdır. Bundan başqa bank sisteminin müasir təzahür formaları, maliyyə-kredit sisteminin formalaşmasında bankların rolu, Mərkəzi Bankların dövlətin iqtisadi fəaliyyətində yeri, kommersiya bankların fəaliyyətinin hüquqi-iqtisadi əsasları araşdırılmışdır. Dərsliyin II bölməsi isə bilavasitə bank əməliyyatları, pul hesablaşmalarının mahiyyəti və onun müasir formaları, banklardakı vasitəçilik əməliyyatlarının ümumi xarakteristikasına həsr edilmişdir. Digər bölmədə bankların likvidliyi, bank sistemində audit fəaliyyəti, uçot və hesabat məsələləri tədqiq edilmişdir. Sonuncu bölmədə bank sistemində mütərəqqi inkişaf meyilləri, bank marketinqinin xarakteristikası, bankların idarəedilməsi və bank menecmenti, makroiqtisadiyyatın tənzimlənməsində və sağlamlaşdırılmasında bank sisteminin rolunu öyrənmək üçün lazımi materiallar verilmişdir.

Dərslikdə tələbələrin bank haqqında dərin biliklərə yiyələnmələri üçün bu sahə üzrə qəbul olunmuş müvafiq qanunvericiliklərdən misallar gətirilərək onların izahı və tətbiqi geniş surətdə təhlil edilmişdir. Daha oxunaqlı olması üçün isə dərslik 4 bölməyə bölünmüşdür ki, bu da fənnin tələbələr tərəfindən mənimsənilməsinə kömək edərəkdir.

ISBN: 978-9952-8373-4-6

©Məhərrəmov Amil Məmmədəli oğlu, 2019

©Qarayev Fərhad Mirzəağa oğlu, 2019

©Sarıyev Kutais Abuzər oğlu, 2019

©Tağıyev Murad Ramiz oğlu, 2019

©Abışlı Laçın Vəzir oğlu, 2019

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	8
--------------	---

I BÖLMƏ

BANKLARIN YARANMASI VƏ ONLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

I fəsil. Bankların yaranması və inkişaf mərhələləri	11
1.1. Bankların formalaşmasının iqtisadi əsasları və fəaliyyətinin maddi ilkin şərtləri	11
1.2. Azərbaycanda bank sisteminin formalaşması və inkişafı.....	23
1.3. Dünyanın bəzi ölkələrində bankların yaranmasının xüsusiyyətləri.....	48
1.4. Müxtəlif ölkələrin pul-kredit sistemləri	51
1.5. Maliyyə-kredit münasibətləri sistemində bankların rolu	58
II fəsil. Bank sistemi və onun xarakteristikası.....	67
2.1. Bankların mahiyyətinə dair müxtəlif yanaşmalar	67
2.2. Bank sisteminin əsas cəhətləri, növləri və formaları	73
2.3. Bankların növləri və formaları	77
2.4. Bank sisteminin inkişafına təsir edən amillər	86
2.5. Bankların iqtisadi sistemdə rolu və vəzifələri.....	90
III fəsil. Müasir bank sistemində Mərkəzi Banklar	98
3.1. Mərkəzi Bankların xarakterik xüsusiyyətləri.....	98
3.2. Mərkəzi Bankların fəaliyyətinin əsasları, funksiyaları və vəzifələri.....	105
3.3. Pul-kredit siyasətinin tənzimlənməsində Mərkəzi Bankların siyasəti. Mərkəzi Bankların pul-kredit siyasətinin alətləri və metodları.....	113
3.4. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının təşkilati strukturu və idarə edilməsi	126
3.5. Müxtəlif ölkələrin Mərkəzi Bankları	140
3.6. Mərkəzi Bankların təşkilinin müxtəlif modelləri.....	150

IV fəsil. Kommersiya bankları, onların fəaliyyətinin hüquqi-iqtisadi əsasları	156
4.1. Kommersiya banklarının mahiyyəti və yaradılması mexanizmi.....	156
4.2. Kommersiya banklarının vəzifələri, funksiyaları və təşkili prinsipləri.....	162
4.3. Kommersiya banklarında risk və kafilik problemi.....	176
4.4. Kommersiya banklarının resursları.....	198
4.5. Kommersiya banklarının gəlirləri və xərcləri.....	209

II BÖLMƏ BANK ƏMƏLİYYATLARI

V fəsil. Bankların passiv əməliyyatları	224
5.1. Bankların passiv əməliyyatlarının mahiyyəti və onların xüsusiyyətləri.....	224
5.2. Qiymətli kağızların mahiyyəti və xüsusiyyətləri.....	232
5.3. Qiymətli kağızların təsnifatı.....	235
5.4. Qiymətli kağızların növləri.....	247
5.5. Qiymətli kağızlarla əməliyyatlar və əqdlərin bağlanması.....	273
5.6. Qiymətli kağızların emissiyası.....	278
VI fəsil. Bankların aktiv əməliyyatları	284
6.1. Bankların aktiv əməliyyatlarının mahiyyəti və növləri.....	284
6.2. Kreditin mahiyyəti, funksiyaları və prinsipləri.....	292
6.3. Kredit sistemi və onun formaları.....	305
6.4. Kreditin formaları və növləri.....	309
6.5. Kreditləşmə prosesi və onun mərhələləri.....	328
VII fəsil. Kommersiya banklarının vasitəçilik əməliyyatları	341
7.1. Vasitəçilik əməliyyatlarının mahiyyəti və növləri.....	341
7.2. Lizingin mahiyyəti, meydana gəlməsi və növləri.....	348
7.3. Faktoringin mahiyyəti və formaları.....	364
7.4. Forfeytingin mahiyyəti və növləri.....	374
7.5. Trast əməliyyatlarının mahiyyəti, iştirakçıları və formaları.....	377

III BÖLMƏ

BANK FƏALİYYƏTİNİN TƏHLİLİ METODLARI

VIII fəsil. Pul hesablaşmalarının mahiyyəti və onun müasir formaları	382
8.1. Pul nəzəriyyələrinin, pul tədavülünün və pul dövriyyəsinin mahiyyəti. Pul sistemləri, onun formaları və inkişafı	382
8.2. Nağdsız pul hesablaşmalarının mahiyyəti, təşkili və formaları.....	393
8.3. Ödəniş tapşırıqlarının və hesablaşmalarının mahiyyəti.....	399
8.4. İnkasso üzrə hesablaşmalar və onların növləri.....	401
8.5. Akkreditiv üzrə hesablaşmalar. Akkreditivin növləri	403
8.6. Çeklərlə və plastik kartlarla hesablaşmaların xüsusiyyətləri.....	410
8.7. Kriptovalyutanın iqtisadi mahiyyəti və xüsusiyyətləri.....	424
IX fəsil. Kommersiya banklarının likvidliyi və ona nəzarət	428
9.1. Likvidliyin mahiyyəti və formaları.....	428
9.2. Likvidlik "qəpləri" və likvidlik əmsalları, onların xüsusiyyətləri.....	432
9.3. Kommersiya banklarının likvidlik və ödəmə qabiliyyətini müəyyən edən amillər	438
9.4. Kommersiya banklarının likvidliyinə nəzarətin beynəlxalq təcrübəsi	445
9.5. Kommersiya banklarının likvidliyinə nəzarətin Azərbaycan təcrübəsi	449
X fəsil. Banklarda mühasibat uçotu və hesabat	458
10.1. Bank uçotu sisteminin formalaşması. Banklarda uçotun rolu və vəzifələri	458
10.2. Bank uçotunun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması...	465
10.3. Kredit təşkilatının balansı, onun quruluş xüsusiyyətləri.....	470
10.4. Mühasibat uçotu sənədləri və onların əhəmiyyəti	480
10.5. Sənəd dövriyyəsinin təşkili və işlənməsi	483

XI fəsil. Bank sistemində audit fəaliyyəti	504
11.1. Bank auditinin yaranması, mahiyyəti, zəruriliyi və formaları.....	504
11.2. Bank auditinin hüquqi əsasları, məqsəd və vəzifələri, onun təsnifatı.....	508
11.3. Banklarda daxili audit, onun növləri və prinsipləri.....	516
11.4. Banklarda daxili nəzarət sistemi və daxili audit.....	524
11.5. Bank audit nəzarətinin əsas tipləri.....	531

IV BÖLMƏ

BANK FƏALİYYƏTİNİN İDARƏOLUNMASI SİSTEMLƏRİ

XII fəsil. Bank sisteminin mütərəqqi inkişaf meyilləri	548
12.1. Bank fəaliyyətinin avtomatlaşdırılması	548
12.2. Elektron bank sistemi və müasir bankçılığın formaları	561
12.3. Elektron bankçılığın strukturu və elektron bank sisteminin növləri.....	567
12.4. Bank biznesi və onun müasir formaları	579
12.5. Bank məhsulunun keyfiyyət parametrləri	588

XIII fəsil. Bank marketinqinin xarakteristikası və əhəmiyyəti	593
13.1. Bank marketinqinin mahiyyəti	593
13.2. Bank marketinqinin məqsəd və vəzifələri.....	598
13.3. Bank marketinqinin prinsipləri və üsulları	602
13.4. Bank marketinqinin təşkili. Bank marketinqinin obyektləri və subyektləri.....	605
13.5. Bank xidmətləri (məhsulu) bazarı.....	612

XIV fəsil. Kommersiya banklarının idarə edilməsi və bank menecmenti	631
14.1. Kommersiya banklarının təşkilati və idarəetmə strukturu	631
14.2. Bank menecmentinin mahiyyəti	640
14.3. Bank menecmentinin məqsəd və vəzifələri, funksiyaları. İdarəetmə obyektləri və subyektləri	643
14.4. Bank menecmentinin prinsipləri.....	647

14.5. Bank menecmentinin formaları	649
14.6. Bank menecmenti sistemi və onun elementləri	651

XV fəsil. Müasir bank-kredit sistemi və bankların yenidən

təşkili	661
15.1. Müasir bank-kredit sisteminin mahiyyəti	661
15.2. Bankların yenidən təşkili və iflası	666
15.3. Bankların restrukturizasiyası	668
15.4. Maliyyə və bank sistemində böhran	673
15.5. Bank sistemində antiböhran tədbirləri	684